

KNJIŽEVNICI POSEBNE OSOBNOSTI I STILA S DISLEKSIJOM:

DRAGOJLA JARNEVIĆ, GUSTAVE FLAUBERT, JOHN IRVING

Željka Miščin, viša knjižničarka

Knjižnice grada Zagreba

zeljka.miscin@kgz.hr

Sažetak

Osobe koje imaju teškoće s čitanjem i disleksiju zadivljuju svojom kreativnošću i upornošću. Način na koji svladavaju svoju tegobu i s njom se nose kroz djetinjstvo i odraslu dob doista je inspirativan svima koji katkad pokleknju ili ih uhvati malodušnost. Obitelji djece s disleksijom ne prolaze školovanje baš jednostavno. Dodatni rad s logopedom, potom edukacija roditelja i osoblja škole, ali i zajednice u kojoj dijete živi zahtjevan je proces. Pojedinci moraju biti iznimno uporni i mogu uspjeti uz podršku svojih najbližih. Osobe s disleksijom uspješno završavaju visoku školu, ali rijetki se u našem društvu usude govoriti o svojoj borbi s tim problemom. Knjižničari donose dodatni program u svoje aktivnosti, radionice i predavanja za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom. Hrvatsko knjižničarsko društvo pokrenulo je 2016. godine Nacionalnu kampanju za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom *I ja želim čitati!* Neki od velikih umjetnika, znanstvenika i uspješnih ljudi imali su disleksiju. Imati teškoće u čitanju i pisanju, a pritom biti književnik koji će postati klasik svjetske i nacionalne književnosti, iza sebe krije veliku upornost i posebnost čovjeka koji ne odustaje od svojeg cilja.

Ključne riječi: disleksija, nacionalna kampanja *I ja želim čitati!*, knjižničari, književnici, Dragojla Jarnević, Gustave Flaubert, John Irving

Gotovo je nemoguće govoriti o današnjem društvu koje je ušlo u 21. stoljeće, a izbjeći termine poput „konzumerizam“, „siromaštvo“, „izbjeglice“, „neoliberalni kapitalizam“, „umreženost društva“, „otuđenje“. Rječnik dnevnog tiska i elektroničkih medija uvukao nam se u svakodnevni govor i katkad govorimo kao političari s govornice, a rečenice koje čitamo i pamtimo iz djela klasične književnosti ostale su dio kulture govora i pisanja tek kod rijetkih pojedinaca. Rječnik kojim se svakodnevno koristimo imajući u rukama svoje mobitele (kako bez njih, a kako uz njih!?) mogli bismo nazvati posebnim metajezikom koji, na sreću, razumiju djeca, mladi i odrasli. Pruža nam i mogućnost korištenja sličica, tzv. emotikona, pa ne moramo ni opisivati svoje emocije, nego kliknemo na sliku.

U komunikaciji preko interneta manje smo pismeno „oprezni“, koristimo kratice koje nemaju jasnu jezičnu strukturu i predstavljaju problem za razumijevanje onima koji i inače imaju teškoće u razumijevanju pisanog oblika teksta. Postali smo brzi, jednostavni, kimamo glavama, rečenice su kratke. Samo subjekt i predikat.

Pridjev je ekskluzivni pojam, a prilog ili priložna oznaka mjesta su nepotrebni. Danas se koriste samo tri glagolska vremena. Koristi li itko aorist? A pluskvamperfekt, znamo li za njega? Bremenita su vremena, a od futura prvog ili futura drugog se ne živi.

Imamo televiziju, mobitel, kompjutor. Google je stalno uz nas. Treba li nam nešto više? Ako negdje zapnem, pitat ću Google. Trebam li kratku vijest, pogledat ću jedan od brojnih portala s vijestima. Ako mi nedostaje kratak razgovor, imam i prijateljicu na društvenoj mreži Facebooku. Tko čita komentare kad ih nema! Za knjigu koja ima više od 150 stranica malo tko ima koncentraciju. Uostalom, autor sigurno piše o krajoliku i previše detaljno opisuje karakter glavnog junaka. A koga to danas zanima, ako ima razuma i živi u skladu s današnjim vremenom?

Za čitanje treba imati slobodno vrijeme. U dnevnom ritmu radnih obaveza koje svatko od nas ima katkad je pročitana knjiga uspješno obavljen pothvat. Knjižničari se danas, uz svakodnevne radne obaveze, volonterski bave pisanjem projekata u kojima sudjeluju te su to danas njihove dodatne obaveze. Za programe koje žele osigurati u svojim knjižnicama moraju tražiti novac kod svojeg osnivača. Danas nije dovoljno imati samo dobru ideju i provesti je kao program u knjižnici. Knjižničari se educiraju za neka znanja koja im nisu osnovna struka, ali su im korisni alati u poslovima koje sam opisala. Dosta vremena provode i u samoedukaciji. Rad s korisnicima izmijenio se jer se izmijenilo društvo. Knjižnice su se prilagodile novom vremenu i uvele su nove programe za korisnike, na primjer programe društvene inkluzije (uključivanja) djece s teškoćama u razvoju te mladih i odraslih osoba s invaliditetom, programe za sve dobne skupine osoba s teškoćama čitanja, disleksijom i osobe koje ne mogu čitati standardni tisak, za osobe treće životne dobi, za nezaposlene osobe, za osobe s iskustvom života u beskućništvu i izbjeglištvu, te za socijalno i pedagoški deprivirane osobe.⁴⁵

„Slobodno vrijeme“ je termin koji danas ponavljamo djeci, a i sami sebi, katkad i drugima kad je to glavni razlog zašto se s nekim ne možemo vidjeti i komunicirati te tako popuniti kvalitativni dio svoje svakodnevice. Slobodno vrijeme jest vrijeme kad čovjek provodi svoju volju i kad nas pritom nitko ni na što ne prisiljava. Predviđeno je za trenutke našeg stvaralaštva. Djeca se u svoje slobodno vrijeme igraju, a igra je kreativna, maštovita, djeca joj se vesele i čini im ugodu. Odrasli se u procesu svoje kreativnosti osjećaju kvalitetno i ispunjeno jer su radili posao koji su željeli i koji ih ispunjava. Pojam slobodnog vremena ne mora se nužno povezivati s dokolicom i besposličarenjem.⁴⁶ Dakle, odrasli i djeca svoje slobodno vrijeme mogu koristiti jednako kvalitetno u zajedničkim aktivnostima, ali i svatko za sebe. Odrasli bi trebali podržavati želju djece za igrom jer će dijalog i kreativnost u njihovu uzajamnom odnosu biti kvaliteta za budućnost. Iz ovog odnosa lako je naučiti koliko je i nama odraslima važno da i sami imamo prostor za iskazivanje osobne kreativnosti.

⁴⁵ <http://www.kgz.hr/hr/nasi-programi/projekti-16507/16507> [citirano: 2017-12-15].

⁴⁶ Polić, Milan; Polić, Rajka. *Vrijeme, slobodno od čega i za što?* // *Filozofska istraživanja* 29(2009) 2, str. 256-260.

Budući da kao knjižničari radimo s djecom, mladima i odraslima koji vole čitati, a čitanje im nije teškoća, naša komunikacija s korisnicima knjižnice važna je ne samo zbog informacije o knjizi koju ćemo preporučiti, nego i zbog kontakta koji imamo s njima. U prostorima knjižnice moraju se osjećati ugodno jer su došli ispuniti svoje slobodno vrijeme na što kvalitetniji način. Različita predavanja, radionice, igraonice, izložbe koje knjižnice imaju u svojim programima oblikovale su knjižnicu u ustanovu u kojoj se ne posuđuju samo knjige, nego su one mjesto okupljanja i druženja svake lokalne zajednice. IFLA-ine smjernice za djelatnosti narodne knjižnice, osim navedenih, dodale su ulogu knjižnice u razvoju i izgrađivanju demokratskog društva te mogućnost pružanja pojedincima pristupa znanju te raznim idejama i mišljenjima. Prateći misiju i zadaće narodne knjižnice, i pred knjižničare su postavljeni standardi o njihovim stručnim kvalifikacijama.⁴⁷

Uči li se knjižničare sa završenom visokom školom s kojih dolaze u naše ustanove kako bi završili obaveznu praksu, a potom se jednog dana i zaposlili, komunikaciji s korisnicima? Studenti koji dolaze odraditi praksu u knjižničarskoj struci negativno odgovaraju na ovo pitanje. Komunikativnost je osnova rada knjižničara u radu s korisnikom, i znanje koje imamo i možemo dati korisniku, te prenijeti kolegama s ovom kvalitetom, veliki je dobitak u struci. Ako je netko nema, treba na njoj raditi i poticati je. S korisnicima treba uspostaviti kontakt i povjerenje. Želimo da nam se vrate i zapamte nas po kvaliteti usluge. Rad na ovim aspektima profesije bitan je doprinos knjižničarstvu.

Zagovaranje djelatnosti knjižnica u lokalnoj zajednici danas je odgovoran posao, utoliko više što se knjižnice brinu i o korisnicima koji imaju teškoće u čitanju. Uzroci tih teškoća mogu biti višestruki, a knjižničari moraju biti spremni i za te korisnike. Edukacija knjižničara minimalna je i nije jednostavno kad knjižnicu posjeti, na primjer, gluha osoba željna dobre knjige. Komunikacija s takvom osobom je otežana, zahtijeva od knjižničara strpljivost, pažnju i posebnu senzibiliziranost. Isto pravilo vrijedi za osobe treće životne dobi koje žele knjige s većim slovima, te dodatno vrijeme za razgovor. Korisnicima koji slabo vide treba omogućiti dulji rok posudbe knjižne građe. Djeca s ADHD sindromom također imaju teškoće s čitanjem. Koncentracija na tekst koji čitaju njihov je specifičan problem te im također treba dati dulji rok posudbe. Ovo su samo neke skupine posebnih korisnika koji nam možda neće odmah reći za svoju tegobu, osim onih čija je tegoba uočljiva. Osobe s disleksijom također spadaju među ove skupine korisnika. One ne žele govoriti o svojim problemima s čitanjem, tj. učenjem. Tijekom školovanja te su osobe često predmet ne baš veselih šala. Razmišljaju li djeca u razredu, a katkad i njihovi nastavnici, što se događa s učenikom koji se provlači kroz razrede s lošim ocjenama? Dođe do sedmog razreda i još uvijek ne zna čitati. Zasluži li takvo dijete ipak više pažnje svojih roditelja, a

⁴⁷ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011., str. 41-62 i 79-85

onda i od ustanove? Sigurno dijete nije uvijek lijeno i neposlušno. Djeca teško mogu svojim riječima objasniti kako vide sliku teksta koju moraju pročitati, nedostaje im pravi vokabular. Pritom im nedostaje pomoć stručnjaka koji će im jednostavno reći, a onda i pomoći u onome što se s njima događa. Potrebno je informirati i educirati njihove roditelje, te im olakšati katkad teške trenutke kroz koje prolaze tijekom svojeg školovanja.

Smjernice za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom⁴⁸ daju nam preporuke za knjižnično osoblje i knjižnične službe. Budući da osobe s dijagnozom disleksije imaju otpor prema knjigama i čitanju, taj osjećaj imaju i prema knjižnicama. Knjižničari se u ovom slučaju moraju potruditi da ove skupine iznimno inteligentnih i darovitih osoba učine korisnicima svoje knjižnice. Pritom treba napomenuti da stručno osoblje nigdje nije dobilo edukaciju o ovim „budućim“ korisnicima. Mogu pročitati nešto o disleksiji iz knjiga s polica svoje knjižnice, no to je nedostavno i potrebna je pomoć logopeda za knjižničare. Edukacija je nužna jer treba znati kako pristupiti djeci i mladima s niskim samopoštovanjem. Knjižnica i njima treba postati ugodno mjesto druženja, a knjižničari partneri u svakodnevnom razgovoru. To nije jednostavan zadatak.

Nacionalnu kampanju za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom *I ja želim čitati!* provodi Hrvatsko knjižničarsko društvo, a ideju za projekt kampanje imala je HKD-ova Komisija za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama. Kampanja želi informirati i educirati društvo te ga senzibilizirati za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom. Nekoliko je ciljeva kampanje: izmjena Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 167/03, čl.86) koji bi omogućio osobama s teškoćama čitanja i disleksijom lakši pristup posebno prilagođenim knjigama. Drugi je cilj rad na poboljšanju međuinstitucionalne suradnje stručnjaka. Također se želi povećati mreža knjižnica koje provode programe za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom. Potrebno je uvesti sustavno financiranje proizvodnje građe lagane za čitanje i daisy zvučnih knjiga na državnoj razini. Knjižničari rade na poticanju čitanja i zagovaraju kampanju kod donositelja političkih odluka.⁴⁹

Mnogo djece u Hrvatskoj (30.000 učenika ili 10 posto osnovnoškolske populacije) ima disleksiju, teškoću vezanu uz čitanje i pisanje. Toj brojnoj djeci treba omogućiti lakši pristup obrazovnim, znanstvenim i kulturnim sadržajima. Uloga je knjižnica i u tome da im se pomogne u lakšem uključivanju u društveni život. Stoga im je potreban prijenos sadržaja u takve formate koje oni mogu koristiti. U okviru Nacionalne strategije poticanja čitanja nekoliko je važnih elemenata: povećati objavljivanje i osigurati dostupnost čitalačkih materijala za osobe s teškoćama u čitanju; poticati, podržati i promicati produkciju koja podrazumijeva specifične potrebe čitatelja koji nisu u mogućnosti čitati standardni (crni) tisak (zvučna knjiga,

48 *Smjernice za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom / Gyda Skat Nielsen i Birgitta Irvall. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004., str. 5-6*

49 *Miščin, Željka ; Gabriel, Dunja Marija. Nacionalna kampanja za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“ // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 1(2017), str. 289-310.*

građa lagana za čitanje, građa na brajici i sl.); za nakladnike i knjižničare osigurati edukaciju o kriterijima koje trebaju zadovoljavati čitalački materijali za osobe s teškoćama u čitanju standardnog (crnog) tiska.

Osobe s disleksijom su one koje imaju teškoće u čitanju, teškoće u pisanju (disgrafija), zatim u matematici (diskalkulija) te ostale srodne teškoće (učenja, pamćenja, organizacije vremena i prostora). Te teškoće mogu biti različitog intenziteta. Osobe koje imaju disleksiju mogu teško čitati, ali dobro pisati. Neke će osobe imati problema s pisanjem i matematikom. Druge će biti nespretni. Disleksija se kao teškoća učenja može pojavljivati u raznim varijantama. Osobe s disleksijom lako ili teško savladavaju strani jezik. Oblik disleksije je individualan, te logopedi osobama koje imaju takve teškoće pristupaju na individualan način.

Jedne od važnijih teškoća kod disleksije su fonološke, a prepoznaju se u nekoliko ključnih situacija. Djeca s disleksijom pri učenju pjesmica nisu svjesna rime i aliteracije jer to zahtijeva sposobnost koncentracije na određeni glas. Nisu svjesna mogućnosti da riječi mogu biti razdijeljene na manje jedinice. Rastavljanje riječi na foneme podrazumijeva da riječi mogu biti raščlanjene na niz fonema. Djeca moraju biti sposobna foneme premještati, brisati i dodavati. Trebala bi razumjeti foneme. Nedostatne fonološke vještine mogu nagovijestiti teškoće u čitanju i pisanju u kasnijem razdoblju. Djeca teško prate pričanje priče te imaju teškoća s pažnjom. Osim toga, djeca koja nisu u mogućnosti upamtiti više od dvije informacije mogla bi imati teškoće s radnim pamćenjem. Navodeći rane pokazatelje disleksije, treba još spomenuti nemogućnost povezivanja informacija u niz događanja. Važan je fizički razvoj djece i razvoj motorike. Koordinacijske vještine povezane su s vještinom pisanja, a ravnoteža je važna za učenje.⁵⁰

U *Smjernicama za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksiju* navodi se: „Disleksija je medicinski pojam, a specifična teškoća učenja edukacijski. Oba pojma koriste se za označavanje stanja koje je urođeno i, kao što mnogi znanstvenici smatraju, to je genetski prenosiva organska podloga u vidu nedostatka u moždanom centru za jezik. Ne uzrokuje ga mentalni ili senzorički nedostatak, emocionalne teškoće, ni kulturna deprivacija... Lijek za disleksiju ne postoji pa osoba s disleksijom ima disleksiju doživotno i treba razviti strategije za svladavanje svojih specifičnih teškoća... Disleksija nije manjak inteligencije i mnoge osobe s disleksijom nakon primjerene pomoći u školi ili s individualnim učiteljem u školi stječu fakultetsku naobrazbu.“⁵¹

Ispitivanje koje je provedeno sa studentima koji imaju disleksiju imalo je za cilj postaviti preporuke uz obilježja internetskih tekstova, kao i načine oblikovanja internetskih stranica koji studentima s disleksijom mogu olakšati pristup. Prema istraživanju, mnogi studenti s disleksijom / teškoćama učenja pokazuju nižu razinu

50 Reid, Gavin. *Disleksija : potpuni vodič za roditelje i one koji im pomažu*. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2013, str. 3-10.

51 *Smjernice za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom* / Gyda Skat Nielsen i Birgitta Irvall. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004., str. 3.

znanja vezanu uz komunikacijsko-informacijsku tehnologiju. Autorice istraživanja kažu da je studentima s disleksijom potrebna dodatna edukacija stručnjaka vezana uz korištenje tehnologije (internet, mobitel) kako bi je mogli koristiti na pravilan način.⁵²

Osobe s disleksijom izrazito su inteligentne, uporne i nadarene u području nekog umjetničkog izričaja, stoga nije neobično da ih ima i među umjetnicima. Neke od njih iz područja književnosti su Dragojla Jarnević, Agata Christie, Gustave Flaubert, Hans Christian Andersen, Mark Twain, Lewis Carrol, Ernest Hemingway, John Irving. Pitamo se kako su ovi književnici koji su imali disleksiju ili je imaju pisali tako izuzetna književna djela. Svijet mašte i promišljanja pretočen na papir, oblikovan u riječi, zahtjevan je posao i onima koji nemaju ove teškoće. Cinizam krasi samo one koji tvrde da je pisanje zanat, govorimo li o književnosti koja donosi razrađen stil, psihologiju lika, izbrušene rečenice. Zanemarit ćemo trivijalne procjene onih koji stvaraju uza sam rub književnog stvaralaštva.

Zanimljivo nam je stoga djelo hrvatske spisateljice iz doba hrvatskog preporoda Dragojle Jarnević. Njezine rečenice i razmišljanja teško je odvojiti od njezina osobnog života. Drugi autor koji nam je zanimljiv jest predstavnik francuskog realizma Gustave Flaubert te je njegovo djelo također neodvojivo od svega što je živio kao osoba. Treći je autor John Irving, naš suvremenik. On je jedini autor koji piše u vrijeme kad je dijagnoza disleksije poznata i zna da ima taj problem. Zanimljive su njegove rečenice kojima opisuje savladavanje pisanja i svoju borbu s nedaćama disleksije.

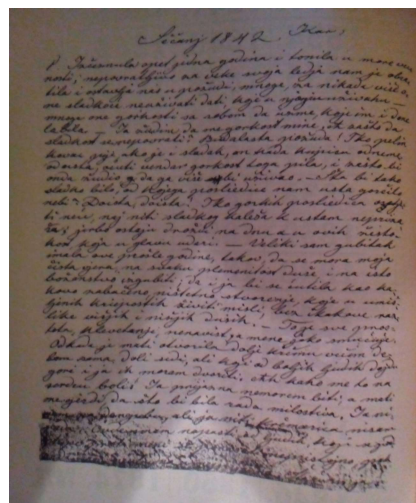
Dragojla Jarnević (4. 1. 1812. – 12. 3. 1875.) hrvatska je spisateljica, najpoznatija žena autor doba hrvatskog preporoda. Svoje najopsežnije i najsloženije djelo *Dnevnik* pisala je od 1833. do 1874. godine. Pisala ga je na dva jezika, najprije na njemačkom, a potom na hrvatskom. Nakon toga intervenirala je u dio pisan na njemačkom jeziku prevodeći ga na hrvatski jezik. Izbor iz dnevnika objavio je Stanko Dvoržak 1958. godine pod naslovom *Život jedne žene: odabrane strane jednog dnevnika*.⁵³ Međutim, Stanko Dvoržak objavio je dijelove dnevnika koji povezuju autoricu i njezino djelovanje u okviru hrvatskog preporoda, znači, njegovu skraćenu verziju. Izostavio je dijelove koji nam donose intimni život autorice, njezine tuge, životne borbe, iskrene ljubavi i emocije. Dragojla Jarnević bila je profesionalna spisateljica te je u to doba kao žena koja se nije udala rano ostala bez zaštite (rano je ostala bez oca, a s majkom se nije slagala). Pritom je njezin osobni život bio opterećen tegobama (inkontinencija). Školovanje je prekinula u trinaestoj godini. Rano i hrabro uputila se u Graz, Trst i Veneciju, gdje je savladala talijanski jezik. Upoznala je Ivana Trnskog, pjesnika i domoljuba, koji ju je nagovorio da piše. Dragojla Jarnević na

52 Kraljević, Radojka ; Gujić, Martina ; Kraljević, Irena. *Nove dimenzije komunikacije: prednosti i prepreke uporabe interneta kod studenata // Logopedija 2 (2012), 1, str. 21-22.*

53 Jarnević, Dragojla. *Život jedne žene : odabrane strane dnevnika. Zagreb : Znanje, 1958.*

svojem je životnom putu rano iskusiła što znači boriti se za „žensku ravnopravnost“ u doba kad je to promicala tek poneka obrazovana učiteljica.⁵⁴

Dragojla Jarnević ima problem s jezikom zbog nedostatnog obrazovanja te u pisanju ima dosta pogrešaka. I u govoru je dosta griješila te je to unosila i u svoje pisanje. Nije imala dovoljno vremena za učenje, a i njezino je obrazovanje bilo upitno. Sve što je naučila nakon prekinutog školovanja naučila je sama uz potporu ponekog prijatelja. Njezino usvajanje hrvatskog jezika bilo je nesustavno. Nedostatak školskog obrazovanja bio je ključan element u njezinu napredovanju. Nije mogla dovoljno dobro pratiti suvremenu hrvatsku književnost tog doba na hrvatskom jeziku, imala je nizak stupanj jezične kompetencije, često je griješila u govoru i pisanju. Nedostajalo joj je slobodnog vremena za kvalitetno učenje. Svakako je tu važan i nedostatak novca, kao i nerazumijevanje njezine obitelji za aktivnosti prema kojima je Dragojla pokazivala sklonosti. Obitelj nije blagonaklono gledala na njezino pisanje na hrvatskom jeziku.⁵⁵ U *Dnevniku* piše: „Moji su napori dosta veliki, da si ga prisvojim (ilirski jezik, op. a.), ali to ne ide tako lako čim mi je neimaština već u krv prešla. Bijah sama; barunica ođšla i visite. Često sam sama, i tada pišem, čitam, učim, ali sve to ide sporo, kada neimam s kim ustmeno obćiti u odpravih toga dosta, ali sve manjkavo, nu kad me on punukava, a ja ću raditi.“

Slika 1. Rukopis Dragojle Jarnević⁵⁶

Bilo joj je iznimno teško prijeći s njemačkog na hrvatski jezik. U hrvatskom jeziku ne nalazi dovoljno dobre riječi koje bi zamijenile one koje već zna u njemačkom. Postaje rezignirana i uviđa koliko joj vremena treba da savlada nove riječi uz sve ostale

54 Ott Franić, Marija. *Dnevnik usmjeren nedostiznom*. Zagreb : Disput, 2016, str. 242-245.

55 Novak, Kristian. *Višejezičnost i kolektivni identiteti iliraca : jezične biografije Dragojle Jarnević, Ljudevita Gaja i Ivana Kukuljevića Sakcinskog*. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci : Srednja Europa, 2012, str. 267-269.

56 Jarnević, Dragojla. *Dnevnik* /priredila Irena Lukšić. Karlovac : Matica hrvatska Karlovac, 2000.

poslove koje mora obaviti u kući: „Ali šta mozem? veliki bože!? Odviše malo vremena za čitanje mi ostaje, a ne uviežbana u materinskom jeziku šta u njemu izverstno a pisati mozem?! nikako se moj duh tako visoko zavesti neće, kada u lirskom jeziku iz njega govorim nikako mi reći i izrazi mi ne zaslužuju, kako mi jih nemački ponudija...”

U rukopisu njezina *Dnevnika* vide se karakteristične pogreške: premještanje slova (namastir, Ozajl).

Interpunkciju stavlja na pogrešno mjesto, piše u krivudavim redovima i akcenti nemaju logiku. U svojem profesionalnom pisanju, a *Dnevnik* je pisala četrdesetak godina, prolazila je kroz brojne faze učenja pisanja. Ona s teškoćom uči hrvatski jezik i pisati na njemu. S njemačkog jezika uči hrvatski, potom s hrvatskog ponovno prelazi na njemački, znači s gotice na latinicu. Upornim je radom svladala teškoće disleksije. U vrijeme kad je stvarala ništa se nije znalo o tom problemu, a nije postojala nikakva stručna pomoć. U to vrijeme Dragojla se borila s temeljnim obrazovanjem i ekonomskim opstankom, te nastojeći se potvrditi kao spisateljica.⁵⁷ U izdanju *Dnevnika* koji je priredila Irena Lukšić, a objavila Matica hrvatska Karlovac, priređivačica je napisala: „Moramo napomenuti da dnevničke bilježnice Dragojle Jarnević nose na svojoj površini i tragove prozirne tekućine, možda suza ili vode, ili guste tinte, da su listovi mjestimice iskrzani i oštećeni te stoga teško čitljivi, ali i često ispunjeni neprimjerenim bilješkama njegovih rijetkih (profesionalnih) čitatelja.”⁵⁸

Gustave Flaubert (12. 12. 1821.–8. 5. 1880.) rano je počeo pisati, kao dječak. Nekoliko je svojih djela započeo pa bi im se vraćao. Pisao je sporo. Radio je na svojem stilu, dotjerivao ga je, brusio, tako da je tek svake pete godine uspio objaviti jedan roman. Počeo je najprije pisati *Iskušenje sv. Antuna*, kojem će se često vraćati. Tema koju je rado prihvatio obrađuje skromnog seoskog liječnika kojeg vara supruga. Ideja za roman odmah ga je oduševila. Pisao je detaljno, radio je nekoliko skica za roman, mijenjao ih. U međuvremenu putuje Egiptom i razmišlja o djelu te i dalje razrađuje temu budućeg romana. Potom putuje Grčkom, pa u Italiju te se vraća u Rouen. Nastanjuje se u Croissetu. Njegov prvi objavljeni roman, *Gospođa Bovary*, koji je pisao pet godina, temelj je njegove slave. Detaljan je u opisima likova, radnje, provincije te običaja ljudi. Jednako pedantno radi na stvaranju romana *Salambo*, *Sentimentalni odgoj*, *Iskušenje sv. Antuna*, *Memoari jednog luđaka*, *U mjesecu studenom*, *Jednostavno srce*, *Tri priče*, *Bouvard i Pécuchet*.⁵⁹ Ovo je samo mali dio Flaubertova književnog stvaralaštva, pisca francuskog realizma s neponovljivim književnim stilom. Njegov stil čine karakteristične rečenice, a riječi je birao s puno pažnje. Dotjerivao je svoj izraz pa tako možemo primijetiti postignutu ritmičnost njegove naracije.

Zanimljiv je zapis Cvijete Pavlović: „Uočljiva ritmizacija kratkih i dugih

57 *Disleksija, disgrafija, diskalkulija i slične teškoće u čitanju, pisanju i učenju. Zagreb : Hrvatska udruga za disleksiju, 2007, str. 194-195*

58 *Jarnević, Dragojla. Dnevnik /priredila Irena Lukšić. Karlovac : Matica hrvatska Karlovac, 2000, str. 779*

59 *Flaubert, Gustave. Sentimentalni odgoj. Zagreb : Znanje, 1977, str. 460-463.*

rečenica ima dodatnu promišljenu poetsku kakvoću: unutar nje odvija se harmonička i ritmizacija realističkih činjenica prostora, vremena, elemenata prizorišta, u smjeni s rečenicama natopljenima bojama koje dočaravaju atmosferu: boja tinte u drugoj, i boja ultramarinski modre čistoga neba u četvrtoj rečenici u kontrastu sa suprotnom rečenicom u bjelini, blještavosti i sjaju pročelja, krovova i kejeva.⁶⁰

Dolazi li taj perfekcionistački stil, između ostalog, od disleksije s kojom se borio? O njoj govori, objašnjavajući: „Imam hendikep rođenja s posebnim jezikom kojemu sam ja jedini ključ.“ Iako se tijekom svoga života borio s pisanom riječju, uspio se potvrditi kao veliki pisac. Poznata nam je činjenica da je Flaubert imao i epilepsiju. Liječnik koji ga je liječio, Henri Gastaut, bilježio je svoja zapažanja i zapisivao razgovor s njim. U jednom bi razdoblju života Flaubert nakon epileptičkog napada izgubio sposobnost govora prije nego što bi potpuno izgubio svijest. Bili su česti dnevni i noćni generalizirani napadaji te manji napadi. Flaubert je imao poseban odnos prema riječima. U stvarnosti je ovaj čovjek koji je imao takvu sposobnost percipiranja i zamišljanja iskazivao otpor prema govoru. Kao tinejdžer je u *Memoarima jednog luđaka napisao*: „Ja sam nijem koji želi govoriti.“ Bolno je iskusio svoje tegobe, te je rješenje svojeg trpljenja i muke otkrio u pisanju.⁶¹

Povijest književnosti karakterizira Flauberta kao najvećeg francuskog majstora stila, a po književnim postupcima koje je primjenjivao modernistički je pisac na tragu pisaca 20. stoljeća. Njegovo djelo rezultat je napornog truda i nije spontani rad, no to ne umanjuje njegovu vrijednost kao velikog autora.

Slika 2. Flaubertov rukopis Gospođe Bovary⁶²

60 Flaubert, Gustave. *Bouvard i Pécuchet : rječnik uvriježenih ideja*. Zagreb : Marica hrvatska, 2012, str. 487-488.

61 Cambier, Jean. *Gustave Flaubert et son double ou la dialectique des hémisphères dans la création artistique // Histoire des sciences médicales* 30, 1(1996), str. 103-110.

62 http://www.larousse.fr/encyclopedie/images/Gustave_Flaubert_manuscrit_de_Madame_Bovary/1312580 [2017-12-21].

John Winslow Irving (rođen kao John Wallace Blunt Jr. 2. 3. 1942.) naš je suvremenik i u intervjuima svjedoči o svojem problemu s disleksijom. Bio je malo dijete kad su mu se roditelji rastali i odrastao je nikad ne vidjevši svojeg biološkog oca. Rano je donio odluku da će postati pisac. Volio je samoću. Unatoč dijagnozi disleksije, dosta je čitao te je stekao diplomu profesora engleskog jezika. Svjetska slava bila je neminovna nakon objavljivanja njegova romana *Svijet po Garpu*, koji je objavljen i u Hrvatskoj 1985. godine, u izdanju *Otokara Keršovanija*. Prevedeni su još njegovi romani *Četvrta ruka*, *Udovica za godinu dana*, *Kućna pravila* i *Molitva za Owena Meanyja*.

John Irving često je govorio o svojoj borbi s disleksijom, a zanimljiva je njegova izjava da su ga tijekom školovanja smatrali glupim. Teško je pisao i nije mogao reći svojim kolegama da je disleksičan. Umjesto toga, šutio je o svojim problemima. Najbliži su ga prijatelji ponižavali. Počeo se baviti hrvanjem i u sportu je našao svoje utočište. Trener je uspio pomoći mladom Johnu Irvingu da stekne dovoljno samopoštovanja i samopouzdanja. Sport mu je pomogao da bude uporan. Čovjek bi mislio da iznimno talentiranom pripovjedaču poput Johna Irvinga riječi lako dolaze, no to nije bilo tako. Nije pisao spontano, no snalazio se. Irving o tome piše: „Ako želite bilo što jako dobro raditi, morate se iznimno truditi. U mojem slučaju naučio sam samo da moram duplo više obraćati pažnju na ono što radim. Počeo sam cijeniti da u stalnim ponavljanjima ono nešto što mi je bilo potpuno strano, postaje poput navike. Shvatiš da posjeduješ sposobnost za pisanje, a rezultati ne dolaze preko noći.“⁶³

John Irving stekao je svjetsku slavu svojim romanima, a likovi koje je oblikovao obično su osobe na rubu društvenih zbivanja. Njihov životni put Irving ironizira i koristi se groteskom. S tim likovima autor proživljava događaje i neskriveno ih simpatizira. Čitatelji koji vole pomalo osebujan crni humor naći će u Johnu Irvingu „svojeg“ autora. U romanu *Dok te ne nađem* traga za svojim ocem. To je njegov najintimniji roman, koji je pisao sedam godina. Ima autobiografske elemente, no i dodatke koji ne odgovaraju događajima iz njegova života. Koristeći svoj stil, elemente crnog humora i ironiju, roman završava neočekivano za čitatelje koji vole unaprijed kreirati „svoj“ kraj romana.

63 <https://dyslexia.yale.edu/story/john-irving/> [citirano : 2017-12-21].

Zaključak

Namjera je bila, koristeći primjer ovo troje velikih književnika koji su stvarali u različitim zemljama, različitim razdobljima i različitim stilovima, pokazati da je moguće uz veliku upornost, i bez podrške najbližih, na teži način ostvariti svoj životni san. Oni su pisali knjige s autobiografskim elementima. Likovi koje opisuju često su oni sami, pa tako i osjećaji kroz koje prolaze. Ako je psihologija osobnosti pisca, koju nosi bilo koji lik romana, prisutna u djelu, ono je za čitatelja autentičnije, originalnije. Disleksiju s kojom su se nosili svladavali su teško, uz uporan rad. Koliko su uspjeli u tome, govore njihova napisana djela.

Literatura

- Cambier, Jean. Gustave Flaubert et son double ou la dialectique des hémisphères dans la création artistique // Histoire des sciences médicales 30, 1(1996), str. 103-110.
- Flaubert, Gustave. Bouvard i Pécuchet : rječnik uvriježenih ideja. Zagreb : Marica hrvatska, 2012, str. 487-488.
- Flaubert, Gustave. Sentimentalni odgoj. Zagreb : Znanje, 1977, str. 460-463.
- IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011., str. 41-62 i 79-85.
- Jarnević, Dragojla. Dnevnik /priredila Irena Lukšić. Karlovac : Matica hrvatska Karlovac, 2000.
- Jarnević, Dragojla. Život jedne žene : odabrane strane dnevnika. Zagreb : Znanje, 1958.
- Kraljević, Radojka ; Gujić, Martina ; Kraljević, Irena. Nove dimenzije komunikacije: prednosti i prepreke uporabe interneta kod studenata // Logopedija 2 (2012), 1, str. 21-22.
- Miščin, Željka ; Gabriel, Dunja Marija. Nacionalna kampanja za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom „I ja želim čitati!“ // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 1(2017), str. 289-310.
- Novak, Kristian. Višejezičnost i kolektivni identiteti iliraca : jezične biografije Dragojle Jarnević, Ljudevita Gaja i Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci : Srednja Europa, 2012, str. 267.-269.
- Ott Franolić, Marija. Dnevnik usmjeren nedostižnom. Zagreb : Disput, 2016, str. 242-245.
- Polić, Milan ; Polić, Rajka. Vrijeme, slobodno od čega i za što? // Filozofska istraživanja 29(2009) 2, str. 256-260.
- Reid, Gavin. Disleksija : potpuni vodič za roditelje i one koji im pomažu. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2013, str. 3-10.
- Smjernice za knjižnične službe i usluge za osobe s disleksijom / Gyda Skat Nielsen i Birgitta Irvall. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004., str. 5-6.
- <https://dyslexia.yale.edu/story/john-irving/> [citirano : 2017-12-21].
- <http://www.kqz.hr/hr/nasi-programi/projekti-16507/16507> [citirano: 2017-12-15]
- http://www.larousse.fr/encyclopedie/images/Gustave_Flaubert_manuscrit_de_Madame_Bovary/1312580 [citirano : 2017-12-21]

Željka Miščin, viša knjižničarka, diplomirala je komparativnu književnost i filozofiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zaposlena je u KGZ – Knjižnici Marina Držića, na Odjelu za odrasle, kao koordinatorica odjela. U knjižničarstvu djeluje od 1986. godine. Članica je HKD-ove Komisije za knjižnične usluge za osobe s invaliditetom i osobe s posebnim potrebama od 2012. godine, a u mandatu od 2016. do 2018. predsjednica je Komisije. Objavljuje stručne radove u domaćim stručnim časopisima. Objavila je nekoliko stručnih radova iz područja bibliografije. Sudjeluje na domaćim stručnim skupovima. Od 2016. godine aktivna je u izradi programa Nacionalne kampanje za osobe s teškoćama čitanja i disleksijom I ja želim čitati! i voditeljica je kampanje (2016. – 2017.).